

LOYOLA-an aurtengo Agorran Euskal- zaindiak eratutako Biltzarretan, A. IRI- GARAY euskalzain jaunak egin itzaldia

Jaun-andereak; Batzarre hotarako markatuak daudezin gaietatik, bi aipatuko ditut nik hemen; euskera idatzia, eta euskera mintzatua, etxean eta eskolan. Bi horietarik premiatsuena, bigarrena da, denek lihotz minakin ikusten dugun bezala. Lehen gaia ez ainbeste, euskalduna beti danik, eta berdin euskalzalea, irakurle txarra izan delakotz; euskal liburu berri baten edizioa nekez ailegatzen da 800 edo 1.000 ale-etsenplariotara, eta gogoeta egin dezagun, irakurle-adinean egon direla guttienik 40 mila euskalzale (izeneko euskalzale) gure lau probinzietan.

Beraz, asi gaitezen bigarreneko saillarekin. Euskal jendeak, oraiko kenka latzgarri hontan, zergatik uzten du bazter euskera, ain ez-azol, batere bihotzminik senditu gabe?

Gure zabarkeriengatik hiri aundietan; eta ttipietan berriz, erderraren itzalaren eta balioaren-gatik. Utz ditzagun oraikotz, gure eskuetan ez dauden beste eragozpen, traba eta zergatiak; hala nola kanpotar jendeen uholde geiegizko hau, gure mendi-zokoetaraino heldu zaiguna.

Bestalde, egia osoa esan behar da; Donostian (bereziki gure hiri-buru maitean), azken urte hoketan nabaitzen da, euskeraren-ganako jende ikasien leia bat, eta aurreri irakasteko zaletasun berezi bat; baina bide batez herrixka eta baserrietan (non zaude *Kardaberatz?*), gazteen artean gero eta geiago sartzen ari zaigu erdara, eskualde horietan oraindik euskarak ezpaitu, behar luken ospea irabazi. Aitzitik, leku horietan, erdararen balioa eta itzala, gero eta haundiago dira.

Zer egin beraz, euskaldun utsen artean, euskeraren alderako atxikimendua bizkortzeko?

Nik dakitan giputz-errixka batean, maistra-irakasle argi batek, klase partikularak baserritarren artean edatzeko, zer egin zuen badakizueia? Erdera ikasteko klaseak idekitzen zituela, deiak egin; bera euskalzalea baizen, euskeraren bidez multzo handi bateri, bi eleak erakatsi. Halako buru argirik ezta usatzen gure artean!!

Bi-eleketa edo bilinguismoa behar dugu gure aldetik onartu beraz, itsusiak egin gabe; hala ez dute gutietsiko euskera, orai mendialde horietan egiten asiak diren bezala. Eta maisuek eta irakaslek adiaraziz bazter guzietan, abantaila-bentaja dela euskera jakitea, erdara ongi ikasteko, pedagogoeak oraintsu deskubritu duten bezala. GOETHE handiak orai bi mende argi asko esan zuen egia; gure artean gutiegi baliatzun duguna. Hau da; izkuntza bat sakon ikasteko biderik obereña, beste bat ikastea zela.

Esan dezagun garbiki euskera saillean, erne ez diran gidariak ezdirala egokiak; buru-bero duteneri begiak lañotzen zaizkie, eta ezin dituzte argi ikus, legetik baztertu gabe orain egin ditazken urratsak.

Konturatu gaitezen, catalanek bizi-bizia erabiltzen dutela bere mintzaira, bere-gain egon ez arren, naiz eta guk bezalaxe legeak ez alde ukan; irlandesek berriz, bost aldiz esan den bezala, beregain egotea lortu eta erdietsi zuten, mende luze baten borroka odoltsuen ondotik; karia hortara orduan baztertu gaeliko-izkuntza zaarra, ezin dutelarik orain piztu, diruketa gaitzak xahutu arren gobernuak. Beregain-tasunaren prezio ikaragarri hori geiegizkoa zaigula euskalduneri, iduri zaigu.

Aur-euskaldunen eskoletarako zorionez, oraiño liburu askorik ez dugu behar, oker uste den bezala. Eta beharrik, kanta, ipuin, kontu eta izate arronteen ikasgai-liburu batekin aski dugula denbora-aldi batentzat (lore, abere, landare, mamutxa eta halakoena); bitartean, izkuntza bizi eta bateratu bat abiatzeko epea dukegulako, euskaldun geienek aise ulertzeko gisan idatzia. Bururik autsi gabe; ez oraiko zenbait izkiribu eta itzulpenekin gertatzen zaigun bezala. Oraiko aldi hontan, aurren euskal-irakaslearen lana da, eta ez liburuarena.

Euskera-eztabaia hontan, elea mintzo ez dutenek ez dute aunitz ikusteko; baina esan beharra dago, bere euskalkia txoilik irakurtzen duten euskalzaleek ere, obe dutela ixilik egotea; euskeraren aberas-tasuna ezin dutelako neurtu, ez dazkitelakotz beste euskalkien edertasun eta gaitasunak. Euskal-eskola eta euskera-batasun egiteko hoketan bideak erakusteko, gutti dira egokiak; baina premia handiko gauza da, idazlari eta irakasle ikasien artean (bi edo hiru euskalkitan aunitz tratatuak direnetan) elkargo edo junta bat osatzea, berandu gabe, Euskalzaindiaren babesean, naiezkeron.

Jakin edo duzue gaurgoti, hala esan digute beintzat, catalanek erdietsi eta lortu dutela eskoletan bere izkuntza sartzea. Gu ere oraidanik hortarako prestatu behar gindeke, esan dugun bezala; eta lehen aipatu eskola-liburu horrendako behar liraken itz berriak asmaketan ibili gabe, leenagotik usatzen direnez beste euskalkian ikus; ezen iparraldekoa, gutti edatua baldin ba da, aunitz landua dago.

Señale eta ezaugarri askongatik ezagun da beraz, gure begien

aurrean bide berri bat agertzen ari zaigula. Eta erokeria litzake, aroa alde iduri duelarik, gure izkuntza eskolan sartzeko, agintari goreenekin artuemanetan abiatzen ez saiatzea. Prestatu gaitzezen bada zuhurziakin, egun batez menturaz irringarri gertatu ez gaitezin.

* * *

Irradio eman-aldiak dira, mintzaira bizia pizteko beste bide on bat. Baina beharrezkoak ditugu prestaturik iduki leenagotik, irakurgai edo *guión* delakoak. Ezin baitira, iñolaz ere, mementoan asmatu, gauz atsegiñak, ariñak, jakingarriak eta lerdenki moldatuak entzun nai baditugu. Lan gaitza da hori, eta hillabete osorako behar ginduzke metatuak ukan, 15 minuto-tarako irakurraldi biziak.

Euskal Irradioa entzuten duten euskaldunak millaka dira, eun milla baiño geiago zenbeiten ustez; eta esana dakagu, elaberri-nobela baten edizioea ez dela 800 edo milla iyekitara eltzen.

Elaberri-tarako bezanbat sari eta txapelgo behar ginuzke beraz, *guión* horiendako. Urte oketako txapelketan ere, ipuin ederrak presentatu dira, sarizatuaz gañera, eta argitaratu gabe zokoratuak daudenak. Horiek ere baliatzen aal ziren ederki Irradio-ko emanaldietan.

Mintzaira biziarendako, Teatroa ere ezinago gauza on bat da; eta jokolari-sailen elkargo bezalako bat beharrezkoa dela, esana dago orain denbora gutti. Asmo eta egitate hok denak indar aundia dukete, baiñan ordenamendu faltan, ahul bezala gelditzen dire eta ezdute ondorio haundirik. Batasun aldera bearrean, bakotxa bere alde gabilza, fanatiko-itsu batzu bezala.

Etxean gurasoak aurreri euskeraz mintzatzen, maiz ikusten ditugu; bide batez beren artean, erdara galanki erabiliz. Gutti eginez ere, egun oroz, euskera pizten da, eta ez nigarrez; kalte haundia egiten diote beraz, utsak beti ateratzen dabiltzanek, euskera doi-doi egiten duenari.

Beste bide eder bat euskera zabaltzeko, kantak ditugu; bainan ez orfeoi edo Koral gisara, abots batez edo bi abotsez kantatzeko baizik. Kontent nindaike denbora aldi batendako, Eskolan euskal kantak txoilik uzten baligute; kantak letra du berekin, eta letra itzulikatzen ari-tuz, mintzaira ikasten aal da, uste den baiño obeki.

Euskera idatzi saillean berriz, geiegi esana dago. Geiegi idazten dela ere nago, eta barka ausardia, izkiriatzen denaren erdia ezin dutala irakurri, esana badut leenago. Euskal liburu lodiak egin ordez, edo gure autore zaarren argitara-aldi osoak, obe nik uste sail berezi batzu; edo Omaetxebarria edo Lafitte-ren Antologia ttipien gisako liburuxkak. Autore zaarretan, txarren artean onak ere badira, euskera zaar-mamitsua deskubrituko dugun liburu maiteak. Eta honekin bukatzen dut ene prediku motela, eskerrak erranez entzuleeri.